3. Живага О. В., Вовченко О. В., Петренко Н. С. Сучасні соціальні медіа як інструмент популяризації науки в умовах інформаційного суспільства. *Наука та наукознавство*. 2020. № 4. Стаття присвячена ефективності Facebook, Instagram та YouTube у популяризації наукових знань і комунікації з широкою аудиторією.

4. Burkhardt H. Geschichte im Social Web. Geschichtsnarrative und Erinnerungskultur auf Facebook und Twitter mit dem kulturwissenschaftlichen Medienbegriff „Medium des kollektiven Gedächtnisses“ analysieren. *Medien machen Geschichte. Neue Anforderungen an den geschichtsdidaktischen Medienbegriff im digitalen Wandel*. Berlin : Logos Verlag, 2015. S. 99–114.

5. Haydn T., Ribbens K. Social Media, New Technologies and History Education. *Palgrave Handbook of Research in Historical Culture and Education*. Palgrave Macmillan, 2016. P. 735–753.

6. Frentzel-Beyme L., Holtze M., Szczuka J., Krämer N. Posting from the Past: A Longitudinal Study of the Potentials of Parasocial Interaction with a Historical Figure for History Education. *Weizenbaum Journal of the Digital Society*. 2023. Vol. 3, No. 1. DOI: 10.34669/WI.WJDS/3.1.3.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-667-9-13

ЗА ФОРМОЮ ВТРАЧАЄМО ЗМІСТ: ПОГЛЯД НА ІСТОРИЧНУ ОСВІТУ З НАДДНІПРЯНЩИНИ

Касян А. І.
кандидат історичних наук, доцент,
директор
Навчально-науковий інститут міжнародних відносин,
історії та філософії
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького
м. Черкаси, Україна

У запропонованих тезах представлено роздуми щодо якості вищої освіти за спеціальністю В9 «Історія та археологія». Думки автора є безумовно суб’єктивними та ґрунтуються переважно на власному досвіді роботи у вищій школі, а також на інформації з відкритих джерел. Очевидно, що точніші статистичні дані та врахування регіональних відмінностей між закладами вищої освіти можуть суттєво скоригувати висловлені міркування. Для аналізу даних, а також стилістичного та редагування тексту автор використовував інструменти штучного інтелекту.

На порталі «Освіта.ua» за 2026 рік представлено рейтинг топ-200 університетів України. Таким чином, у рейтинговому полі представлено щонайменше 200 закладів вищої освіти [1]. Водночас демографічна ситуація в Україні від початку 2000-х років рідко демонструвала підстави для оптимізму. Після початку повномасштабного вторгнення росії Україна зіткнулася з однією з найглибших демографічних криз у своїй сучасній історії. Демографічні втрати оцінюються в мільйонах осіб. Основними чинниками є війна, масова вимушена міграція та низький рівень народжуваності. У відкритих джерелах наводяться оцінки, відповідно до яких на підконтрольній Україні території нині проживає близько 30 млн осіб [2].

На цю проблему звертають увагу й представники освітньої сфери. Зокрема, заступник міністра освіти і науки України Микола Трофименко зазначав, що кількість закладів вищої освіти в Україні не відповідає демографічним реаліям. Одним із можливих шляхів розв'язання цієї проблеми може бути добровільне об'єднання університетів [3]. Водночас практика добровільного об'єднання закладів вищої освіти в Україні нині залишається відносно рідкісною.

Паралельно вже станом на 2025 рік кількість ліцензованих місць на бакалаврат перевищувала кількість вступників [4], а демографічні та освітні тенденції не дають підстав очікувати покращення ситуації.

Складна ситуація у сфері вищої освіти України спонукає заклади вищої освіти шукати нові шляхи збереження контингенту здобувачів та забезпечення власної інституційної спроможності. Одним із таких шляхів є розширення переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка, зокрема за рахунок напрямів, які раніше не були характерними для конкретного закладу.

Запровадження у 2015 році нового Переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266 [5], а також нових Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1187 [6], створило нормативно-правові передумови для започаткування підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальністю 032 «Історія та археологія» у закладах вищої освіти незалежно від їхньої традиційної галузевої спрямованості. Відсутність у зазначених нормативних актах обмежень щодо типу чи профілю закладу вищої освіти в частині можливості провадження освітньої діяльності за цією спеціальністю дала змогу, за умови відповідності встановленим ліцензійним вимогам, започатковувати підготовку істориків, зокрема й у технічних та технологічних університетах.

Водночас розширення нормативних можливостей на практиці в окремих випадках може мати й негативні наслідки для якості освіти. Формальна відповідність ліцензійним вимогам сама по собі не гарантує належного рівня підготовки фахівців. В умовах боротьби за абітурієнта та збереження освітніх програм окремі заклади вищої освіти розширюють спектр спеціальностей, за якими здійснюють підготовку. Однією з таких спеціальностей є 032 «Історія та археологія».

Аналіз даних порталу «Освіта.ua» свідчить, що значна частина закладів вищої освіти нашого регіону має малокомплектні академічні групи за спеціальністю «Історія та археологія». Така ситуація потенційно ускладнює формування та утримання потужного науково-педагогічного колективу. Крім того, повноцінне академічне середовище та взаємодія студентів у межах чисельної академічної групи є важливими чинниками мотивації до навчання та наукової роботи.

Одним із можливих шляхів розв'язання цієї проблеми може бути запровадження додаткових критеріїв щодо організації підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальністю 032 «Історія та археологія». Запропонований підхід має дискусійний характер. Водночас уже на цьому етапі, з урахуванням результатів наукової атестації та відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України № 412 від 6 березня 2026 року [7], доцільно розглянути можливість концентрації державного замовлення за цією спеціальністю у закладах вищої освіти, які мають належний кадровий, науковий та освітній потенціал.

Такий підхід може створити умови для формування повноцінних академічних груп, що, своєю чергою, сприятиме забезпеченню стабільного контингенту здобувачів та утриманню якісного науково-педагогічного складу.

Окремої уваги потребує проблема зниження популярності історії та інших фундаментальних спеціальностей серед вступників останніх років. Збереження цієї тенденції може в перспективі призвести до дефіциту фахівців у таких фундаментальних галузях, як фізика, математика та хімія, а також у спеціальностях, що мають особливе державне та суспільне значення, зокрема українській мові та історії.

Одним із механізмів стимулювання вступників до вибору таких спеціальностей на противагу популярним або кон'юнктурним напрямам може бути диференціація державної підтримки здобувачів, зокрема стипендіального забезпечення. Сформована нині кон'юнктура ринку праці не завжди об'єктивно відображає реальну суспільну потребу у фахівцях. Показовою є ситуація, коли пошук учителів фізики, хімії, а дедалі частіше й історії, залишається складним завданням.

На суб'єктивну думку автора, така ситуація пов'язана не лише з кількісним дефіцитом кадрів, а й із недостатньою престижністю

педагогічної та науково-педагогічної професії в сучасному українському суспільстві. Це, своєю чергою, знижує інтерес вступників до відповідних спеціальностей, серед яких, на жаль, дедалі виразніше опиняється й історія.

Таким чином, розширення можливостей закладів вищої освіти щодо започаткування підготовки за спеціальністю 032 «Історія та археологія» саме по собі не є гарантією забезпечення якісної історичної освіти. Формальна відповідність ліцензійним умовам має доповнюватися реальними кадровими, науковими та освітніми спроможностями закладу. В умовах демографічного скорочення та зменшення кількості вступників надмірне розпорошення підготовки за спеціальністю може призводити до формування малокомплектних академічних груп, послаблення наукового середовища та, зрештою, втрати змістовної складової освіти заради збереження її формальної присутності. Отже, ключовим завданням сучасної освітньої політики має бути не лише збереження максимально широкої мережі освітніх програм, а й забезпечення умов, за яких за формою підготовки фахівців з історії та археології не буде втрачено її академічний зміст і якість.

Література:

1. Опубліковано рейтинг університетів «ТОП-200 Україна 2026». URL: https://osvita.ua/vnz/rating/97182/ (дата звернення: 15.09.2026).

2. Населення України зменшилося до 30,5 мільйонів: підрахунки Forbes. URL: https://informator.ua/uk/naselennya-ukrajini-zmenshilosya-do-30-5-milyoniv-pidrahunki-forbes (дата звернення: 15.09.2026).

3. Кількість вишів в Україні не відповідає демографії. URL: https://osvita.ua/vnz/reform/96987/ (дата звернення: 15.09.2026).

4. У 2025 році вступників в Україні вистачило на половину місць у вишах. URL: https://life.pravda.com.ua/society/v-ukrajinskih-vishah-udvichi-bilshe-misc-nizh-vstupnikiv-310396/ (дата звернення: 15.09.2026).

5. Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої та фахової передвищої освіти. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-%D0%BF#n11 (дата звернення: 15.09.2026).

6. Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1187-2015-%D0%BF#Text (дата звернення: 15.09.2026).

7. Про організацію фінансування Міністерством освіти і науки України наукової і науково-технічної діяльності закладів вищої освіти та наукових установ з урахуванням результатів їх державної атестації. Наказ МОН № 412 від 06.03.2026 року URL: https://osvita.ua/doc/files/news/964/96492/69aae6326070a740024372.pdf (дата звернення: 15.09.2026).